

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ**

ISSN: 1857- 7628

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2010**

YEARBOOK

ГОДИНА 2

VOLUME II

**GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:
Проф. д-р Ристо Фотов

Издавачки совет Editorial board

Проф. д-р Саша Митрев	Prof. Sasa Mitrev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева - Гудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Доц. д-р Круме Николоски	Ass. Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Доц. д-р Крсте Шајноски	Ass. Prof. Krste Sajnoski, Ph.D
Пом.асс м-р Влатко Пачешкоски	Assist. Vlatko Paceskoski, M.Sc
Пом.асс м-р Тамара Јованов Марјанова	Assist. Tamara Jovanov Marjanova, M.Sc

Редакциски одбор Editorial staff

Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Доц. д-р Круме Николоски	Ass. Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Доц. д-р Крсте Шајноски	Ass. Prof. Krste Sajnoski, Ph.D

Главен и одговорен уредник Managing & Editor in chief

Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
--------------------------	----------------------------

Јазично уредување Language editor

Даница Гавриловска-Атанасовска (македонски јазик)	Danica Gavrilovska-Atanasovska (Macedonian)
--	--

Техничко уредување Technical editor

Славе Димитров	Slave Dimitrov
Благој Михов	Blagoj Mihov

Печати Printing

Печатница „2-ри Август“ - Штип	„Vtori Avgust“ - Stip
Тираж - 300 примероци	Printing No 300

Редакција и администрација Address of editorial office

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип	Goce Delcev University
Економски факултет	Faculty of Economics
бул „Крсте Мисирков“ бб	Krste Misirkov b.b., PO box 201
п.фах 201, 2000 Штип, Македонија	2000 Stip, R of Macedonia

СОДРЖИНА CONTENT

Д-р Ристо Фотов, д-р Еленица Софијанова Интелектуалниот капитал и новата економија	9
Д-р Ристо Фотов, Катерина Фотова Глобалната финансиска криза и нејзините последици врз светската економија	17
Доц. д-р Круме Николоски Креирање на економско-социјален модел состојба и перспективи	27
Петар Клетникоски, проф. д-р Трајко Мицески Членството на Република Македонија во светската трговска организација со посебен осврт на трговската размена со земјоделско-прехранбени производи	35
Проф. д-р Трајче Мицески Чистата совесност како фактор за вистинско лидерство	43
Проф. д-р Т. Мицески, м-р К. Чабулева, м-р Д. Јошески Анализирање на зависноста помеѓу бруто-домашниот производ и трговијата на мало во Република Македонија во период од 1990 до 2009 година со примена на економетриски модели	51
Проф. д-р Трајче Мицески Улогата на лидерството во детерминирањето на културата во организацијата	63
Доц. д-р Александар Костадиновски Рамка на ефективното здравствено опфаќање framework of effective health care coverage	77
Доц. д-р Александар Костадиновски Концептот и принципите на националните здравствени сметки The concept and principles of national health accounts	89
М-р Дарко Лазаров Други инструменти на надворешно-трговската политика	103

М-р Дарко Лазаров Режими на девизен курс	113
М-р Душко Јошески д-р Трајко Мицески Стапката на смртност на доенчињата како последица на сиромаштијата, пер capita доходот, бројот на доктори и популациониот раст во САД	123
М-р Емилија Митева-Кацарски Трговските текови во глобализираниот свет.....	133
М-р Емилија Митева - Кацарски Европска централна банка	143
Доц. д-р Крсте Шајноски Инвестиционите фондови - недоволно развиен сегмент на пазарот на капитал во Република Македонија	153
М-р Тамара Јованов-Марјанова Значење на истражувањето на пазарот за креирање на ефективни стратегии на работење	165
М-р Љупчо Давчев Стратегија на дистрибутивните канали и нивното влијание во вредносната верига	175
Доц. д-р Маргарита Матлиевска Конститутивните договори на Европската унија и нејзините стратегии низ призма на одржливиот развој	187
Доц. д-р Маргарита Матлиевска Тековни филозофии на развојот.....	201
М-р Марина Радосављевиќ - Бојчева Имплементација на средствата од Програмата КАРДС во Република Македонија	211
М-р Марина Радосављевиќ - Бојчева Имплементација на средствата од Програмата ФАРЕ во Република Македонија.....	223

М-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска Анализа на билансот на состојба од аспект на корпоративното управување	237
М-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска Анализа на билансот на успех од аспект на корпоративното управување	247
М-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска Финансиско известување - цели и задачи	255
М-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска Извештај за готовински текови.....	265
М-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска Методи на финансиска анализа	275
М-р Стеван Габер Оправданост за примена на буџетски дефицит	285
М-р Стеван Габер, м-р Василка Габер Начини за финансирање на буџетскиот дефицит	293
М-р Христина Серафимовска Претприемачко однесување - фактор за економски развој.....	301

ПРЕДГОВОР

Економскиот факултет во Штип, е основан на 27 март 2007 година како дел од Универзитетот “Гоце Делчев”. Почетоците на оваа високообразовна институција ги карактеризира силен елан и ентузијазам, преточени во голема желба да се твори и придонесе во унапредување на високообразовните процеси во Република Македонија. Се разбира, сето ова е во согласност со евроинтегративните процеси на постојана примена на усвоените европски методи и стандарди во научно-образовниот процес за обезбедување на квалитетно образование за нашите студенти.

Пред Вас е второто издание на Годишниот зборник на Економскиот факултет. Тој претставува потврда во остварување на целите на Економскиот факултет кои се состојат во: образување на стручно-научни кадри од областа на меѓународната економија, здравствениот менаџмент, финансискиот менаџмент, банкарство, финансии и осигурување; сметководство, финансии и ревизија и менаџмент и претприемништво на прв циклус на студии и економија на европска унија, здравствен менаџмент и MBA-менаџмент на втор циклус на студии. Се разбира, дека на тој начин придонесуваме во промовирање на научно-истражувачката работа, со што се поттикнува унапредувањето на научната и развојната мисла во функција на нивна примена во секојдневниот живот.

Особено радува фактот што со свои трудови се пројавуваат нашите млади научно истражувачки кадри.

Штип, јуни 2011 година

Проф. д-р Ристо Фотов

КРЕИРАЊЕ НА ЕКОНОМСКО-СОЦИЈАЛЕН МОДЕЛ¹ СОСТОЈБА И ПЕРСПЕКТИВИ

Доц. д-р Круме Николоски

Abstract

European economic and social model is a common social vision that society should be organized in a way that will contribute to economic and social progress. The key principles are solidarity and cohesion. Economic growth should serve to increase overall social welfare, but that does not happen at the expense of any part of society, especially not at the expense of young people. This model is based on common values such as freedom, equality, social justice, dialogue and respect for human rights based on the principle of equality among Member States. Simply, the general goal of Europe is to create more equal societies that will enable each individual to live with dignity. Also Macedonia should create equal opportunities for all citizens.

Key words: *European economic and social model, civil dialog, social dialog, social partnership, social cohesion, social security.*

Вовед

Доколку целите на европската социјалната политика се насочени кон унапредување на вработувањето, подобрување на условите за работа, соодветна социјална заштита, социјален дијалог, образование и усовршување на човековите ресурси, тогаш тие треба да се сметаат за продуктивен фактор што произведува социјална, политичка и економска стабилност. Клучен услов којшто треба да се развива на патот кон европското обединување е да имаме еден општ социјален јазик во интерпретацијата на основните социјални категории на општествената комуникација, како што се категоријата граѓанин, граѓанско општество, граѓански права, граѓански дијалог, од една страна, и социјален систем, социјални институции, социјални права, социјален дијалог, од друга страна. Тука станува збор за една нова единствена семантика на општоевропската комуникација, којашто ја дава општата смисла на сите централни категории

1). Забелешка: Ставовите и мислењата презентирани во овој труд се лични ставови на авторот врз основа на научната анализа изработена за соодветната област.

за политичка дебата. Неопходно е да стигнеме до еднакво разбирање и општа смисла на основните реалности во економскиот, културниот, политичкиот и идеолошкиот модел на целокупното (организирано) општество.

Креирање на економско - социјалниот модел

Социјалната политика е национален феномен, но истовремено и европски бидејќи постојат специјализирани институции кои ја креираат европската политика која веќе дава конкретни резултати. Имајќи предвид дека, директивите на Европската унија не се стриктни и структурирани, даваат можност одделни земји, вклучувајќи ја и Република Македонија, поради различните специфични услови сами да изберат начин и форма како ќе ги реализираат истите. Важен момент е дека социјалната политика се смета за продуктивен чинител кој произведува социјална, политичка и економска стабилност. Се издвојуваат пет карактеристики кои го создаваат обликот на европскиот социјален модел.

Прво, основни социјални права, вклучувајќи еднакви можности и недискриминација (возраст, пол, потекло, вера, инвалидитет) еднаквост, фер услови за работа.

Второ, социјална заштита, претставена преку високоразвиен универзален систем и мерките за редистрибуција на богатството, како што е минимален приход или прогресивно оданочување на приходите.

Трето, вистинскиот социјален дијалог ги вклучува социјалните партнери, како и граѓанското општество.

Четврто, социјални регулативи и регулативи за вработување.

Петто, државата да преземе одговорност за целосна вработеност и квалитет на работни места, како и за обезбедување на услуги од општ интерес.

Република Македонија, имајќи го предвид започнатиот евроинтегративен процес, треба поинтензивно да продолжи со изградбата на економски социјален модел којшто за основни цели ќе ги има: полната вработеност, социјалната сигурност и социјалната кохезија. Негово реализирање се постигнува главно со повисока вработеност на населението, а особено на онаа група на граѓани кои се наоѓаат во нерамноправна положба на пазарот на труд, коишто имат интелектуален капацитет и знаење да придонесат за својата земја. Што се однесува на ваквата констатација, ќе го споменам Самитот одржан во Лисабон во 2000 година, каде што Европската унија си постави амбициозна стратешка цел во наредната деценија земјите-членки да ја направат „Унијата најконкурентен и најдинамичен стопански простор кој се заснова врз

знаење и кој е способен да оствари траен стопански раст со поголем број и подобри работни места и со поголема социјална усогласеност“.

Оттука, стратешката определба може да се реализира на еден и единствен начин, а тоа е да се постигне обединување на силите и заложбите на целокупното македонско општество во развојот на економските односи и развивање на динамична и развојна социјална политика. Во овој процес треба да се потенцира неопходноста од науката за проблемите на трудот и неговата заштита како респектибилен фактор при предлагање на балансираните стратегии во разработка на оваа проблематика, политика и соодветни решенија за неговото подобрување. Не треба да се дозволи отсуството на наука за трудот, отсуство на неговата практика и отсуство на негова заштита и хуманизација, затоа што сето ова ќе не доведе до понатамошни економски и социјални загуби. Клучни услови за постигнување на стабилна пазарна економија се вработеноста и социјалната сигурност.

Во овој контекст, со влегувањето во Унијата секоја нова членка мора да ги прифати договорите и правните прописи, донесени пред таа да се здобие со членство. Така, Република Македонија треба најнапред да ја согледа состојбата во оваа област, да оцени за тоа како примената на европското законодавство влијае на областа, како и потребите за нејзино приспособување. На тој начин, таа мора да ги усогласи своите правни прописи со оние кои важат во Европската унија за оваа област, пред таа да стане дел од Европската унија. Усогласувањето не значи само формално усогласување на законите, туку треба да се овозможи и нивно приспособување и спроведување.

Земајќи ги предвид овие моменти од социјалната политика на Европската унија, како и најважните етапи од социјалните интеграциони процеси се откриваат и ангажманите на Република Македонија во подготовка за полноправно членство во Унијата. Не треба да го споменувам фактот дека од исклучителна важност е координирањето на македонското социјално законодавство со она на Европската унија, како суштинската карактеристика на евроинтеграциските процеси. Врз основа на спроведувањето на реформите во социјалната област можат да се формулираат неколку основни предизвици за социјалната политика на Република Македонија, коишто се однесуваат на: создавање услови за да може социјалната политика да се претвори во фактор на производство што ќе означува нови инвестиции во човечкиот капитал; создавање на услови за поквалитетен живот на граѓаните, односно квалитетна здравствена заштита, образование и сигурност. Република Македонија треба да ги земе предвид националните особености, традиции и позитивни практики,

почитувајќи ги во целост принципите и духот на Европската социјална политика.

Европскиот економски и социјален модел е добар пример и основа за формирање на нов модел, нова институционална форма на дијалог со која Република Македонија ќе ја зацрта нејзината стратешка иднина. Спроведувањето на граѓанскиот и социјалниот дијалог означува дека широко претставените граѓански групи со посредство на своите организации можат да учествуваат во креирањето на својата иднина, согласно со европскиот модел. Можноста граѓанскиот дијалог да вклучи и други граѓански групи, како што се организации на земјоделци, занаетчии, граѓански организации и други групи на интереси е многу важна карактеристика. Учеството на оваа група граѓани ја продлабочува својата важност. Ова е уникатната карактеристика на социјалниот и граѓанскиот дијалог како дел од економско - социјалниот модел. Како добар пример за тоа ќе го посочам Европскиот економско-социјален комитет. Економско-социјалниот комитет (ЕСК) денес се гледа себеси првенствено како претставнички орган и форум за дискусија на *par excellence* организираното граѓанско општество за ширење на европската идеја. Треба да се нагласи дека 81% од поднесените мислења и ставови на Економско-социјалниот комитет имаат влијание и се земаат предвид при донесувањето на одредени законски решенија поврзани со активностите на Европската унија. Најважно во овој случај е дека при креирањето на нов модел на институционална форма на дијалог според европскиот социјален модел треба да биде применета практиката на Економско-социјалниот комитет. Основната големина во изградбата на ваквиот социјален модел е кохезионата политика.

И покрај инспиративноста на економско-социјалниот модел, тој се соочува со големи предизвици. Еден од најважните е, секако, да се управува со демографските промени во Европа. Со цел да се одговори позитивно на овој предизвик, потребен ни е интегриран пристап во рамките на еден нов пакт помеѓу генерациите. Мора да бидат вклучени опсегот на инструменти, политики и играчи. Фокусот треба да биде насочен кон подобро и подстапно образование за сите, доживотно учење и обука, кон приспособување на работните услови преку преговори и еднаква плата. Исто така, миграцијата е само еден дел од решението за демографските проблеми на Европа. Клучното прашање е да се открие како да се развие повеќе проактивна миграциона политика насочена кон менаџирање, а во никој случај кон спречување на миграцијата и како да се добие поддршка од населението на Европа за тоа. Жените, исто така, се клучни во оваа дискусија. Тие се еден од главните актери во обезбедувањето на идната работна сила. Тоа е причина зошто ние мора да ги развиеме потребните

мерки за да им овозможиме на семејствата да ги искомбинираат одговорностите кон работата и семејството. Што се однесува до позицијата на младите луѓе на пазарот на трудот е уште еден клучен предизвик. Навистина, младите луѓе се една од најранливите групи на пазарот на трудот. За разлика од другите, тие се соочуваат со многу високо ниво на невработеност и несигурност. Оваа ситуација има многу последици врз нивниот секојдневен живот и нивната самостојност. Како пример може да се посочи пристапот до домување или системите за социјална заштита. Заедно со потребата да се изнајдат начини за подобрување на оваа кривка позиција на младината, интеграцијата на младите на пазарот на труд треба да е суштински дел од дискусиите за иднината на економскиот и социјалниот модел на Европската унија.

Европскиот младински пакт е критички политички инструмент за подобрување на состојбата на младите луѓе во општеството и мора да биде целосно имплементиран од страна на земјите-членки. Прашањето поставено од реструктурираните операции и нивните врски со вработувањето, како и другите политики во оваа област ја нагласува потребата од приспособување на промена, којашто оди рака под рака со загриженоста да се заштитат платите на работниците и за да се олесни нивната транзиција кон работни места со еднаков квалитет. Клучна работа е на актерите на компанијата да им се овозможи да ја антиципираат промената, наместо само да се справат со неа, бидејќи таа често има катастрофални последици за работниците, а понекогаш и за претпријатието.

Антиципирањето, управувањето и мониторингот на процесите за реструктурирање бара активно вклучување на сите засегнати субјекти, односно актерите во креирањето на економско-социјалниот модел. Секоја таква акција мора да се заснова на јасна соработка помеѓу политичките, правните, комуникациските и финансиски инструменти. Што се однесува до рамнотежата помеѓу флексибилноста и сигурноста, таа мора да биде откриена. Всушност, новиот концепт на обединувањето и безбедноста за нас значи изнаоѓање на општествено прифатлива рамнотежа помеѓу потребите на претпријатија/работни места и долгорочната цел на човекот и на општеството за развој. Флексибилноста на пазарот на труд или неговата динамичност е важна како за работниците, така и за економијата во целина. Флексибилноста на работните места е важна карактеристика за работниците, со цел да најдат нови работни места и да напредуваат во својата кариера. Доживотното учење е есенцијален елемент, но исто така се важни и развојот на организација кон одржливи места и работни места каде се стекнуваат нови знаења.

Република Македонија треба повеќе да се заложува во изградба на поефикасни механизми за спроведување на социјалниот и граѓанскиот дијалог и е потребно дополнително правно регулирање за да може да стане збор за дијалог со изградена институционална форма. Со нејзината поголема заложба ќе се воспостави механизам кој ќе се заснова на заеднички и партиципативен процес на донесување одлуки, вклучувајќи ги креаторите на политиката и организациите од граѓанското општество.

Практично, Република Македонија ќе реши едно многу важно општествено прашање - ќе се добие независно институционално тело од државата кое ќе ја изразува општествената волја и слобода. Неговата функција ќе биде изнаоѓање на адекватни механизми во форма на дијалог за соработка, консултации и комуникации распространети во сите сфери на општествената дебата. Едноставно, треба да се создаде подобра мрежа и услови за неговото институционализирање и да се зголеми соработката меѓу партнерите на ниво на претпријатија и дејности, на регионално ниво, на ниво на гранки и на национално ниво. Креирањето на економско-социјалниот модел треба да го има и вториот предизвик за негово утврдување од меѓународен аспект (да биде полноправен член во меѓународните асоцијации) и од европски аспект (да воспоставува интензивни контакти со Европскиот економско-социјален комитет). Пред сè, тој треба да биде мост меѓу државните институции и организираниите структури на граѓанското општество.

Всушност, преку ваква институција и нејзина перманентна активност во практика ќе се остварува еден од најважните принципи на европскиот социјален модел, тоа е општеството активно да учествува преку граѓанскиот дијалог во формулирањето и донесувањето на управувачките решенија. На тој начин, ќе се направи разлика меѓу социјалниот дијалог и граѓанскиот дијалог. Граѓанскиот дијалог по својата суштина и сеопфатност е многу поголем и поширок. Реалност е дека социјалниот и граѓанскиот дијалог се основните средства за демократска комуникација.

Од научен аспект, со постигнувањето на општ интерес ќе се овозможи создавање правна рамка која ќе го промовира социјалниот дијалог, којашто ќе го рашири опфатот на дијалогот и ќе ја подигне свеста за важноста на структурите кои ќе ги застапуваат интересите. Новиот модел на социјален и граѓански дијалог ќе биде единствена перспектива за успешно остварување на економско - социјалните реформи и постигнување на социјална кохезија. Улога на организираното граѓанско општество е да биде посредник меѓу јавните власти и граѓаните во барањето на динамичен компромис за постигнување на општествен консензус.

Неопходноста од дефинирање на основната реалност во семантиката на општиот европски и социјален модел бара многу заложби, труд и решителност, но истовремено за негова реализација се неопходни општиот интерес, општествениот консензус, меѓународни и домашни финансиски средства. За ваква квалитетна општествена промена водечки услови се механизмите, нормите, вредностите, кои ќе го конструираат новото пространството, а истовремено и државниот приоритет за решавање на основните социјални и граѓански права на еден нов политички ситем со свои институции, нов статут на своите граѓани, нови права и должности. Дебатата на државата и организираното граѓанското општество е нужна практика. Без сомнение, треба да се прифати дека првиот принцип на европскиот социјален модел се заснова, изградува и функционира преку механизмите на дијалог - на социјалниот и граѓанскиот дијалог. Вториот принцип, којшто го прифаќам априори, е дека европскиот социјален модел како и секој друг модел е динамичен и се развива, менува, збогатува и приспособува.

Во овој процес новиот економско - социјален модел треба да ја претстави и изрази хипотезата на европскиот социјален модел, преку која ќе се обезбеди идејата за демократизам, конкурентност и благосостојба, заснована на солидарност и социјално вклучување на сите граѓани во Република Македонија. Она што е особено значајно е неминовно креирање и спроведување на ваква институционална форма, вградување на соодветните норми на најсоодветен начин, согласно со приоритетите на Република Македонија и согласно со условите во економскиот и социјалниот живот. Уверен сум дека ова прашање е од исклучително значење и во иднина треба да му се посвети поголемо внимание и интерес.

Заклучок

Европската иднина на Република Македонија зависи од развојот на демократијата и на економскиот и социјалниот развој. Потребни се конкретни решенија и резултати кои содржат дефинирани реформски мерки и проекти во насока на постигнување на економска и социјална сигурност и справедливост. Уверен сум дека со ваков европски потег од страна на Владата на Република Македонија, како и реализацијата на ваков закон - проект ќе биде чекор кон нов развоен циклус којшто ќе ја предводи новата етапа во развојот на националниот и културниот живот, во почетокот на градењето на вистински систем на вредности.

Во некои држави местото и функцијата на ваквите економско-социјални совети се определени и по конституцијален пат. На пример, Економско-социјалниот совет во Франција е регламентиран во нејзината

конституција како една дополнителна гаранција дека нејзините ставови и предлози ќе се земат предвид при формирање на решенија на државните институции. Затоа, Економско-социјалниот совет треба да се утврди како институционална форма на социјален и граѓански дијалог, преку која ќе се актуализираат виталните прашања за економско-социјалниот развој како стратешка определба. За да се биде дел од Европа, треба да се резултира со преземање на сите потребни чекори за постигнување на целосна институционална и функционална компактибилност на Република Македонија со Европската унија.

Креирањето на закон за економско-социјален совет, кој ќе се изградува во согласност со моделот и принципите на европскиот економски и социјален модел ќе го одразува духот на добрата практика. На овој начин, преку еден ваков нов концепт, проевропски ориентиран, Република Македонија ќе може да ја засили позицијата и функцијата на граѓанинот во општеството за обезбедување и остварување на економските и социјалните потреби во сите сфери на живеење.

Користена литература

- Национална стратегија за интеграција на Република Македонија во Европската унија, Влада на Република Македонија, септември 2004 година.
- Трудот и негова заштита низ XXI век, Универзитетско издаваштво – стопанство, Софија, мај 2003.
- The impact of the European Economic and Social Committee, Catalogue No: CESE-2008-02-EN.
- Promoting national social dialogue: an ILO training manual, Geneva, International Labour Office, 2004.
- Luxembourg declaration on the midterm review of the Lisbon strategy, Luxembourg, 26 November 2004.
- Civil society in the EU's four Eastern European neighbour states author: Dr Ernst Piehl, Brussels/Bordeaux, 2004.
- Case in favour of the European Constitution advanced by the EESC, Catalogue No: EESC-2005-01-EN: <http://www.esc.eu.int>
- Committee during the Swedish Presidency of the Council of the European Union, July – December 2009.